

Predgovor

Ispunjam obećanje svom mužu Pavlu Tijan, da ću napisati njegov životopis, ako on to sam ne dospije. Našla sam se pred teškom zadaćom. Morala sam pregledati njegov arhiv i pronaći ono što se odnosi na njegov život. Među njegovim bilješkama pronašla sam na malim ceduljama napisan čitav plan biografije, kako ju je on bio zamislio. Iz pronađenog materijala vidim da je imao ozbiljnu namjeru napisati svoj životopis, ali su ga u toj namjeri omeli bolest i beskrajno odgovaranje na mnoga pisma prijatelja i znanaca, koji su ga pitali i molili da im protumači neke stvari iz senjske prošlosti, koje je samo on znao pa bi već teško bolestan dnevno sjedio po tri ili četiri sata za pisaćim strojem i svakomu odgovarao.

Kad bih ga upozorila neka ne troši vrijeme na ta pisma, rekao bi mi da pristojnost nalaže svakom čovjeku da odgovori na primljeno pismo. On je, nažalost, pisao nekoj uglednoj hrvatskoj gospodi, a da mu ova nisu nikad odgovorila. Neki su pak potvrdili primitak i obećali opširnije se javiti, što nikad nisu učinili.

Prvih mjeseci nakon Pavlove smrti nisam imala snage da se prihvatim posla i ispunim zadano obećanje, ali sada u potpunoj samoći »krčim« po njegovim papirima, pronalazim knjige, brošure, studije i eseje, pa se čudim i divim marljivosti i trudu, pametnom i sustavnom obrađivanju različitih tema i ne razumijem, zašto mu domovina nije dala dolično priznanje koje je zaslužio. I ovdje vrijede Šenoini stihovi:

*U tvojoj svijesti hvala ti je trudu, ...
I niesi brate živio zaludu,
Kad jesi svoj!*¹

Pavao Tijan je radio za Boga i za Hrvatsku. Nije pripadao nijednoj političkoj stranci, nijednoj organizaciji, sektu, i radi toga je ostao loše zapa-

¹ August Šenoa, *Budi svoj*, u: *August Šenoa, Izabrana djela I.*, prir. M. Tušek, SHK, Zagreb 2008, str. 112.

žen u današnjem svijetu organizirane propagande, proračunatih pohvala i neumjesnih samohvala.

Naš brak je trajao više od pedeset i tri godine, od kojih nas je Titova diktatura nasilno odijelila deset godina i kad smo se 1955. ponovno našli, bilo je kao da smo se rastali prije nekoliko dana.

Na Španjolskom državnom radiju, gdje smo pisali i govorili punih dvadeset godina, počeli smo raditi 1956. Pavao je bio šef emisija, kao što mi je nekoć bio šef u *Hrvatskoj enciklopediji* u Zagrebu gdje smo se i upoznali 1942.

Kao što smo u radioemisijama pisali i on i ja i govorili i on i ja, tako ću se truditi da i ovaj životopis bude sastavljen kao da ga pišemo zajedno. U ovaj ću predgovor staviti ono što je on zamislio za svoj predgovor i naznačiti kada navodim njegove riječi ili citatiram poznate književnike.

Naša kći je izrekla svoje mišljenje: »Tata nije htio pisati o sebi, on je bio odviše skroman i bilo mu je neugodno govoriti o sebi.«

O Pavlovu djetinjstvu i mladim godinama znam samo ono što je katkad pripovijedao, a u bilješkama nalazim imena osoba i mjesta koja ne poznajem, dok je on dobro znao o čemu se radi.

Ozna i Udba često su pravile premetačine u mom stanu, dok sam od 1945. do 1955. živjela u Zagrebu. Da spasim Pavlov arhiv i korespondenciju, sakrila sam tu građu kod nekih znanaca u njihovo potkrovlje misleći da sam time sačuvala rad njegovih prvih trideset i šest godina života.

Prevarila sam se. Sedamdesetih godina doznali smo od prijatelja da su svi ti papiri svršili po antikvarijatima i da su ih prodavali i krčmili naokolo. Jedino su nam ostale njegove tiskane knjige i brošure što sam mu ih uspjela tajno poslati preko Trsta u Italiju, gdje je živio prve dvije godine svog izbjeglištva.

U ceduljama za svoj predgovor Pavao piše:

»Više prijatelja, među njima u prvom redu Bogdan Radica i Vinko Nikolić nagovarali su me i molili, da bih trebao napisati knjigu svojih uspomena, jer da sam bio svjedokom važnih političkih zbivanja u Hrvatskoj, a ponekad i sudionikom spomena vrijednih kulturnih podhвата i akcija kod čega sam imao prilike upoznati mnogo istaknutih ličnosti u hrvatskom javnom životu, što sve ima svoju povijestnu vrijednost, osobi-

to za nove naraštaje, koji sve ovo nisu doživjeli, niti o tom mogu doznati pravu istinu iz manipuliranih službenih povijesti i školskih udžbenika.

Nisam nikada pisao dnevnik, niti sam posebno bilježio važnije događaje u svom životu, kao ni svoje reakcije na politička ili kulturna zbivanja oko sebe, u Hrvatskoj i Jugoslaviji, pa ni ona u širokom svijetu. Nikada nisam bio na visokim ili predvodnim položajima u društvenom, političkom i kulturnom životu, da bih se smatrao obvezatnim, da o svom djelovanju polažem račun pred javnošću, a za svoje vlastito podsjećanje pouzdavao sam se u svoje opširno dopisivanje, osobne dokumente, zatim na svoju prilično bogatu knjižnicu kao i na dokumentaciju sadržanu u arhivu izrezaka iz novina i časopisa. To sam imao pri ruci, dok sam živio u domovini, ali kad sam otišao u tuđinu, ti su materijali tamo ostali i propali a ako je što negdje i sačuvano, slabo mi je od toga koristi, jer se time ne mogu služiti.

Kad mi se tijekom 1947. učinilo, da ću se u Španjolskoj vjerojatno moći ustaliti, pogotovu, ako uspijem dovesti ženu i dijete, počeo sam odmah stvarati svoju biblioteku i mali arhiv, ali ni tada nisam pisao dnevnik ni pravio bilješke.

Pišem radi informiranja mlađih i onih, koji će iza njih doći. Moja iskustva, ma kakva bila, mogu biti komu od koristi za poznavanje našega vremena. Ponavljam: nemam se od čega braniti ni opravdavati. Djelovao sam iz prikrajka i nikada nisam bio na odgovornim mjestima u upravi države i politici, ali sam odgovoran pred svojom savješću za svaki izgubljeni dan i sat, za svaki propust u svojim dužnostima zvanja i obavezama prema narodu i obitelji.

Živio sam uvijek u nekom provizoriju i žurbi. Moja sudbina možda je tipična za hrvatskog intelektualca u vremenu, u kojem sam živio. Nemam pomagala za prvi dio života. Asocijacije su teške, gotovo nemoguće, jer nemam s kim razgovarati o prošlim danima. Mnogi su moji članovi obitelji, rodbina, prijatelji i znanci već pomrli. Osim žene nisam imao nikoga s kim bih mogao razgovarati o mojem prošlom životu i radu, a i to je moglo biti ograničeno na kratko razdoblje, jer smo se Neda i ja kasno upoznali. Jedino sam u drugovanju s Antunom Wursterom mogao obnavljati bar neke momente iz života u Hrvatskoj, kojima smo bili svjedoci, jer je Wurster živio i prolazio drugim tokovima. Pošao je raditi u Valenciju, Barcelonu i Pamplonu, i naše drugovanje trajalo je samo osam godina.

Pomrli su mi gotovo svi svjedoci, koji bi mi trebali da sebi protumačim neke momente iz moga rada, ili da ih osvježim u svojem pamćenju.«

Nedjeljka Luetić-Tijan